

ANGAŽOVÁNÍ BÝVALÝCH ŠLEHTICŮ V AKCIOVÝCH SPOLEČNOSTECH V MEZIVÁLEČNÉM ČESKOSLOVENSKU: NÁSTIN MOŽNÉHO VÝZKUMU A JEHO VÝSLEDKŮ¹

PAVEL DUFEK

Moderní společnost tvoří různé sociální vrstvy. Zkoumání jejich vzájemných interakcí vlastně umožňuje zkoumat vývoj celé moderní společnosti. České historiografii zabývající se 19. a 20. stoletím díky úsilí českých i zahraničních historiků tento přístup již v minulosti přinesl mnohá nová zjištění a posunul naši znalost historických dějů, jejich možných příčin a výsledků a následků.² Pro rozšíření stávající úrovně poznatků je nutné věnovat se mnohým dalším aspektům vývoje a proměn společenských vrstev. Jednou z problematik, kterou je vhodné zkoumat, jsou kontakty a kooperace mezi jednotlivými vrstvami společnosti.

Hodným pozornosti se jeví například prozkoumat, zda a do jaké míry se příslušníci aristokratické vrstvy s pozemkovými majetky v meziválečném Československu zapojovali do činnosti akciových společností, které v něm působily, protože by se tímto způsobem mohly odhalit některé dosud neznámé nebo méně

1 Jedná se tištěnou verzi příspěvku předneseného autorem na XI. sjezdu českých historiček a historiků v Olomouci 14. 9. 2017 v panelu P 80: Vznik a proměny šlechtické obce podunajské monarchie 17.–20. století.

2 Na tomto místě lze připomenout jen zásadní české přehledové práce o společnosti v českých zemích jako celku v 19. a v první polovině 20. století: Hlavačka, Milan a kol.: České země v 19. století. Proměny společnosti v moderní době I a II. Praha 2014; Průcha, Václav: Sociální struktura československé společnosti v předmnichovské republice (Ediční řada kabinetu dějin národního hospodářství č. 32). Praha 1970; Urban, Otto: Česká společnost 1848–1918. Praha 1982; týž: Kapitalismus a česká společnost. Praha 1977, nebo ty zaměřující se na zkoumání životních poměrů v jednotlivých vrstvách: Průcha, Václav: Složení průmyslového dělnictva v předmnichovském Československu. In: Revue dějin socialismu, zvláštní číslo 1968, s. 961–968; Horčíčka, Václav – Županič, Jan: Šlechta na křižovatce – Lichtenštejnové, Schwarzenbergové a Colloredo-Mannsfeldové v 1. polovině 20. Století. Praha 2017.

známé skutečnosti a souvislosti.³ V této stati je ovšem z důvodu jejího omezeného rozsahu zkoumáno zapojení aristokracie do akciových společností v meziválečném Československu jen metodou sondážní na několika případech z Čech, nikoliv pojednáno v celé své možné šíři.

Angažování se aristokracie v akciových společnostech započalo samozřejmě již relativně dlouho před rokem 1918 a bylo v té době motivováno bezesporu ekonomickými stimuly.⁴ Účast na podnikání v rámci akciové společnosti má totiž řadu nesporných výhod: Vytvořením akciové společnosti nebo získáním účasti v ní se jakýkoliv akcionář – tedy i akcionář aristokratického původu a postavení – mohl snažit o dosažení vyššího zisku (i rozšířením podniku), případně jej snáze dosáhnout, nebo rozložit podnikatelské riziko. Akcie jsou také v případě potřeby obecně, a tudíž i pro aristokrata, jednodušejí a nenápadněji zcizitelné, než je tomu při prodeji nemovitostí, a navíc je možné akcie téhož podniku prodat a zanedlouho koupit zpět, přičemž při vhodném načasování se lze i tímto způsobem domoci nemalého finančního zisku (při nesprávném načasování pak samozřejmě i utrpět ztrátu).⁵ Vedle přímé ekonomické motivace mohou být podnětem pro majetkovou účast v akciové společnosti také společenské ohledy – vyjádření otevřené podpory nějakému užitečnému záměru nebo politickému cíli, či naopak snaha zabránit uskutečnění nějakého úmyslu, který je akcionářem považován za špatný nebo nevhodný. Ekonomický zisk, resp. ztráta mohou být v takových případech chápány jako druhotné ve srovnání s (celo)společenskými přínosy. Investice do akciové společnosti se pak totiž může pojímat jako nutný náklad, který otevírá cestu k budoucím ziskům, a to nejen těm, které jsou vyjádřitelné čistě v penězích.⁶

- 3 Autor již dříve zkoumal problematiku pivovarů vlastněných velkostatkáři (povětšinou příslušníky bývalé aristokracie) a proměny jejich vlastnictví při provádění I. pozemkové reformy, k čemuž ho inspirovala vyhledávání dokladů pro řízení spojená s naplňováním zákonů č. 430/1990 Sb. a č. 229/1991 Sb., která prováděl v rámci svých pracovních povinností. Výsledky svého sondážního bádání publikoval ve studii Dufek, Pavel: Velkostatkové pivovary a první pozemková reforma: nástin vzájemných interakcí Státního pozemkového úřadu a velkostatkářských majitelů pivovarů. In: Kvasný průmysl 62, 2016, č. 2, s. 52–55. Vycházejí ze svých poznatků takto nabytých, provedl další sondážní bádání ohledně prodeje pivovarů vlastněných osobami pocházejícími z bývalých aristokratických vrstev v průběhu I. pozemkové reformy a svá zjištění přednesl v květnu 2016 v Ústí nad Labem na odborné konferenci Orosené dějiny v příspěvku „Prodeje pivovarů v rámci I. pozemkové reformy“; autor i nyní (v roce 2019) stále ještě doufá, že psaná podoba jeho příspěvku bude snad někdy vydána tiskem. Promyšlení některých aspektů a širších souvislostí prodeje pivovarů akciovým společnostem vedly autora k dalšímu bádání, jehož výsledkem je tato studie.
- 4 Průcha, Václav: Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992, I. díl – období 1918–1945. Brno 2004, s. 391.
- 5 Nickels, William G.: Understanding Bussines. St. Louis 1987, s. 104–107.
- 6 Viz např. Voráček, Emil: Luže v Dějinách, Díl 2: Luže v Habsburské monarchii – od poddanského městečka k občanské společnosti (1700–1918). Luže 2016, s. 126–127.

S koncem monarchistického zřízení a vznikem Československé republiky v roce 1918 skončily pro šlechtu obecně, a pro aristokracii zvláště, normální poměry, neboť jen v monarchii je šlechta součástí ústavněprávního systému. V republikánském zřízení není místo pro aristokracii, natož aristokracii rodovou, jako zvláštní skupinu z hlediska strukturálního a ústavněprávního. Šlechta byla v nově zřízeném republikánském státě chápána jako cizorodý prvek.⁷ Příslušníci šlechtického rodu nijak proslulého či rodu s neokázalým příjmením mohli poměrně nenápadně odvrhnout, resp. nechat upadnout v zapomenutí své „šlechtictví“ a zapojit se do republikánských struktur. Navíc se mnohdy členové těchto rodů již dříve plně společensky a kulturně a právně včlenily do měšťanské společnosti. Na jejich původ ze vskutku starobylých šlechtických rodů se tak nedalo usuzovat ani podle jejich příjmení ani podle jejich majetku a zvyků – jmenujme zde např. Lhotáky (z Velké Lhoty).⁸ Situace členů šlechtických rodů, kteří byli svou příslušností, ať už díky příjmení a přídomku nebo velikosti svého pozemkového majetku, k aristokratické společenské vrstvě známí již před I. světovou válkou, byla jiná.

Od podzimu 1918, resp. února 1919, již nemohli velkostatkáři nakládat zcela volně se svým pozemkovým majetkem. Nejprve byly obstaveny deskové statky⁹ a posléze zabrány všechny „velké majetky pozemkové“¹⁰. Největší poměrnou výměru ze zabraných velkostatků vlastnili aristokraté (v té době v zásadě již bývalí), kteří sice byli mnohdy zvyklí na omezení spojená se světeneckým (fideikomisním) majetkem, ale tehdy již samozřejmě nesměli rovněž volně disponovat se svým majetkem zpupným (alodním). Navíc se současně ocitli v postavení osob, jejichž počínání mohlo být – a bylo – pozorně sledováno, což asi alespoň tušili.¹¹ Mohli se proto cítit, že se z privilegovaných podpor monarchie stali v republice druhořadými občany, což osobně mohli vskutku obtížně přijímat. Obstavení velkostatků, resp. jejich zábor nebyly navíc samoučelné – byly prvním, resp. zásadním krokem, který umožňoval výhledově provést odnětí pozemkového majetku velkostatkářům a jeho převedení na nové majitele, tj. pozemkovou reformu. Zábor však neznamenal vyvlastnění, byl „pouze“ omezením výkonu některých vlastnických práv s nemovitostí spojených, především podle ustanovení § 7 práva bez souhlasu státních orgánů¹² ji zcizit, pro-

7 Glassheim, Eagle: Urození nacionalisté: Česká šlechta a národnostní otázka v I. polovině 20. století. Praha 2012, s. 61–66.

8 Vondráček, Vladimír: Lékař dále vzpomíná (1920–1938). Praha 1977, s. 35.

9 Zákon obstavení velkostatků č. 32/1918 Sb. z. a n.

10 Zákon o záboru velkého majetku pozemkového č. 215/1919 Sb. z. a n.

11 Národní archiv, fond Ministerstvo vnitra I – presidium, spisové období 1918–1924, signatura IV/M/25 – Monarchisté (neuspořádáno) = bývalý fond Studijního ústavu Ministerstva vnitra č. 225, sign. 225-124-22 až 225-126-4.

12 Státní pozemkový úřad a jeho právního nástupce IX. odbor Ministerstva zemědělství.

najmout nebo použít jako zástavu, přičemž na zabraný majetek bylo možné podle § 8 zavést exekuci jen vnučenou správou.¹³ Přesto se v roce 1919 mohli velkostatkáři vcelku oprávněně obávat, že o své pozemkové majetky přijdou a že ekonomická stabilita, natož úspěšný rozvoj, průmyslových podniků, které byly součástí velkostatkového hospodaření, bude zanedlouho zásadně narušena. Nemohli ovšem tehdy vědět, že nakonec mnohým z nich zůstane valná část jejich pozemkových majetků a že odňatý majetek bude povětšinou ohodnocen nemalými sumami.¹⁴

Adolfu Waldsteinovi, majiteli velkostatků Mnichovo Hradiště, Doksy a Bělá-Kuřivody, Nový Bernštejn a Horní Litvínov-Duchcov¹⁵, se mohlo v roce 1919 zakcionování jeho výrobního průmyslového podniku jevit jako výhodný postup, jak se částečně vyhnout pro něho nepříznivým důsledkům právě zahajované pozemkové reformy, přičemž volba vhodného společníka pro zakcionování v podstatě zaručovala úspěch jeho snah. Za partnera se Adolfu Waldsteinovi nabídla (asi si ji i vybral) Živnostenská banka, která v dopise z 18. října 1919 sdělila Pozemkovému úřadu, že se jí „*podářilo docílit toho, že pan Adolf Waldstein, učinil nám závaznou nabídku na podmínky, za nichž jest ochoten svůj pivovar v Klášteře n./ Jizerou [...] přeměnit ve společnost akciovou, pro niž máme zajištěnou většinu českého kapitálu a úplně české vedení a správu.*“ Proponovaná společnost, do níž Adolf Waldstein vkládal pivovar a další nemovitosti s ním funkčně spojené v tržní ceně „2 2 664 400 Kč“, měla mít podle sdělení banky akciový kapitál 4 000 000 Kč, vydaný v 10 000 plně vyplacených akciích v nominální hodnotě 400 Kč. Z nich měl Adolf Waldstein obdržet 6 666 akcií a 3 334 akcií mělo být nabídnuto k subskripci, s tím, že případné ážio půjde, jak Živnobanka dále uvedla, ve prospěch akciové společnosti, nikoliv v prospěch Adolfa Waldsteina, anebo ve prospěch „*našeho ústavu jako zakladatele.*“ Adolfu Waldsteinovi se Živnostenská banka zavázala, že zajistí „*podniku spolehlivou většinu akcionářů*“, že od něj převezme 3 333 akcií proti hotovému zaplacení.¹⁶ Dopisem z 1. prosince 1919 vyslovil Pozemkový úřad se záměrem Živnostenské banky

13 Veith, Karel: *Zákony o reformě pozemkové*. Praha 1920, s. 61 a 70–73.

14 Otázka pozemkové reformy zde nebude pojednávána, blíže k ní např. Dufek, Pavel: *Pily a 1. pozemková reforma 1919–1935/1938*. In: Matoušek, Václav – Blažková, Tereza (eds.): *Les a Industrializace*. Praha 2016, s. 15–31 a Kaučká, Kristýna: *První pozemková reforma na velkostatech Křivoklát, Plasy a Radnice*. Praha 2016, disertační práce obhájená na Ústavu hospodářských a sociálních dějin Filozofické fakulty UK <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/download/140055421>>, [5. 5. 2017], kde i odkazy na literaturu včetně nejnovější.

15 Voženílek, Jan: *Předběžné výsledky čl. pozemkové reformy: Souhrn dosavadních výsledků poz. reformy v zemi České a Moravsko-slezské (Zprávy Státního pozemkového úřadu 1930 A, č. 15–16)*. Praha 1930, s. 322.

16 NA, fond Státní pozemkový úřad – Vlastnické soubory majitelů velkostatků (dále SPŮ-VS), vlastnický soubor L 653/4, sign. I G3 (kart. 5441), sdělení Živnostenské banky Pozemkovému úřadu z 18. října 1919.

předběžný souhlas, ale vymínil si jako podmínku konečného schválení transakce, že Adolf Waldstein dostane jen 3 333 akcií a že pro ostatní akcie bude „*upisovací lhůta dostatečně dlouhá (nejméně 20-ti denní)*“ a bude „*v kraji náležitě vyhlášena*“.¹⁷ Zájem o nabídnuté akci byl značný, a proto 31. ledna 1920, po zaplacení poplatku z prodeje nemovitostí ve výši 133 220,- Kč už nic nestálo v cestě schválení smlouvy.¹⁸ Zájem o akcie byl tak velký, že počet akcií přidělovaných jednotlivým osobám musel být redukován, o čemž Živnobanka Pozemkový úřad podrobně zpravila. U její filiálky v Mladé Boleslavi 430 osob v součtu chtělo 14 726 kusů akcií. Úředníci a zřizenci se ucházeli o 672 akcií, ale dostali jich 316, hostinští se ucházeli o 2215 akcií a dostali jich 1082 a ostatní upisovatelé chtěli 11 839 akcií a dostali jich 1510. V pražském ústředí Živnobanky se ucházelo 231 upisovatelů o 24 138 akcií, dostali jich přiděleno 2882. Živnobanka si ponechala 750 akcií a 127 zůstalo nepřiděleno. Redukce postihla proporcionálně asi nejvíce vrcholný management Waldsteinových velkostatků; řediteli Judlovi, který měl zájem o 400 kusů akcií, jich bylo přiděleno 150, bývalý ředitel Boda dostal 10 akcií, ačkoliv jich chtěl 150 kusů, účetní, který chtěl 30 kusů, dostal 25 kusů a „*kočí König v Dubé, který upsal 20 kusů, dostal přiděleno 5 kusů, poněvadž dle informací jest pravděpodobno, že neupisuje na vlastní účet*.“ Naproti tomu zřízení, „*kterí upsalí akcie do 10 kusů, vesměs dostali přiděleno vše plně*.“¹⁹

Ačkoliv se Adolfu Waldsteinovi nepodařilo při zakcionování pivovaru naplnit všechny záměry, které asi sledoval (pokud nebyly požadavky na počty akcií pro pány Judla a Boda a jeho samotného jen „*vějičkami*“ pro uspokojení Pozemkového úřadu pocitem, že aristokrata „*řádně skřípl*“), takřka jistě se zbavil potíží s úvěrovým financováním provozu pivovaru v Klášteře nad Jizerou a jeho rozvoje, a navíc mu nadále vynášel peníze. Zkušenosti Adolfa Waldsteina vskutku nemohly být špatné, jeho „*aristokratický souseď*“ ho za několik let následoval.

Alexander Thurn-Taxis, vlastník velkostatku Loučeň, totiž také prodal své pivovary ve Vlkavě a Dobrovicích Akciovému pivovaru a sladovně v Klášteře nad Jizerou, a to smlouvou z 5. listopadu a 8. listopadu 1924 za 3 371 600 Kč. Státní pozemkový úřad prodej schválil 9. února 1926.²⁰ Stejně jako v případě Adolfa Waldsteina věděl Státní pozemkový úřad při udělování souhlasu, že Alexander Thurn-Taxis o svůj majetek zcela nepřichází, ale vkládá jej jako přínos do oné společnosti,

17 NA, SPÚ-VS, vlastnický soubor L 653/4, sign. I G3 (kart. 5441), koncept dopisu Pozemkového úřadu Živnostenské bance z 1. prosince 1919

18 NA, SPÚ-VS, vlastnický soubor L 653/4, sign. IG3 (kart. 5441), návštěvi Poštovní spořitelny; sdělení Živnostenské banky Pozemkovému úřadu 31. ledna 1920, číslo 3050.

19 NA, SPÚ-VS, vlastnický soubor L 653/4, sign. IG3 (kart. 5441), sdělení Živnostenské banky Pozemkovému úřadu 13. února 1920, číslo 4387.

20 NA, SPÚ-VS, vlastnický soubor L 640, sign. I G3 (kart. 5261), koncept dopisu předsedy SPÚ z 11. března 1926, č. j. 29.052/26 – I/2.

protože ve smlouvě o přínosu (tedy vlastně o prodeji) stálo, že z celkové prodejní ceny mu bude suma 2 250 000,- Kč vyplacena v „5 000 nových akcií 400 Kč nom. [-inále] za cenu 450 Kč za kus“ [...] „a zbytek kupní ceny obdrží hotově“, přičemž se měla tato částka úročit a za vyplacení její podstatné části – 1 000 000 – Kč mu ručila „pražská velkobanka.“²¹ Nelze asi pochybovat, že se Adolf Waldstein a Alexander Thurn-Taxis vzájemně zpravili (alespoň rámcově) o svých obchodech: Ve správní radě Kláštera, akciové společnosti spojených pivovarů a vývozní sladovny, jejímž prokuristou byl tehdy vrchní ředitel Josef Judl, totiž v roce 1932 zasedali syn a dědic Adolfa Waldsteina Karel Waldstein s Alexandrem Thurn-Taxisem a jejími členy byli dále mj. Jindřich Schlick a Miroslav Domalíp.²²

Angažování Alexandra Thurn-Taxise a Adolfa Waldsteina v pivovarském a sladovnickém podnikání prostřednictvím akciové společnosti mělo ještě další rozměr. Členem správní rady Kláštera, akciové společnosti spojených pivovarů a vývozní sladovny, byl Václav Klement – spolumajitel a vedoucí představitel automobilky v Mladé Boleslavi. Dozorčí radě této automobilky předsedal od roku 1907, kdy byla zakcionována, až do počátku 20. let 20. století, syn Alexandra Thurn-Taxis Erich a v roce 1924 byl členem její správní rady Adolf Waldstein.²³

Rudolf Ferdinand Kinský, vlastník velkostatku Lysá nad Labem – Nové Benátky, spoluzakládal v roce 1922 rovněž akciovou společnost, a to pod dohledem a za přispění Anglo-československé banky, nicméně při jejím vzniku se již navazovalo na předchozí spolupráci v podnikání. Anglo-československá banka se podílela již před I. světovou válkou na úvěrování Beniesovských podniků zpracovávajících cukrovou řepu, krom jiného i z Kinského velkostatku a v od něj pronajatých provozech v Lysé a v Litovli.²⁴ Do nově zřizované společnosti „Rosicko-pardubická rafinerie cukru, Jindřich Benies, akc. spol.“, vnesl Rudolf Ferdinand Kinský nejen pivovary ve Starých Benátkách a v Lysé, ale mj. také surovarnu, elektrárnu, místní dráhy (cukrovarnické, pozn. aut.) a pozemky v Kačěřově, Starých Benátkách a Dražicích a zavazoval se další pozemky založené společnosti výhodně dlouhodobě pronajmout. Přínos Rudolfa Ferdinanda Kinského byl ohodnocen na 4 800 000, Kč, za něž převzal 12 000 akcií společnosti v nominální

21 NA, SPŮ-VS, vlastnický soubor L 640, sign. I G3/3 (kart. 5261), Smlouva o přínosu, opatřená schvalovací doložkou 11. března 1926.

22 Compass – Finanzielles Jahrbuch / finanční ročenka 1932. Praha 1933, s. 874.

23 Compass – Finanzielles Jahrbuch für Oesterreich-Ungarn 1908. Wien 1907, s. 399; Compass – Finanzielles Jahrbuch 1924, Band II. Wien 1924, s. 554, 635.

24 K podnikání rodiny Beniesů: Dufek, Pavel – Maršálek, Zdenko – Novotný, Michal: Podnikání v širokém záběru v Čechách: podniky rodiny Beniesů a Mercy v letech 1890 až 1950. In: Hlavačka, Milan – Bek, Pavel a kol.: Rodinné podnikání v moderní době. Praha 2018, s. 253–256.

hodnotě 400,- Kč.²⁵ Je vhodné upozornit na regionální souvislost – valná část velkostatku Rudolfa Ferdinanda Kinského se totiž nacházela rovněž v Pojizeří (mezi ústím Jizery do Labe a Benátkami nad Jizerou), jakkoliv jeho ústředí bylo v Lysé nad Labem. Rosicko-pardubická rafinerie Jindřich Benies, a. s. později vplynula do Rafinérie cukru Krásné Březno akc. spol., patřící do koncernu Banky pro obchod a průmysl²⁶, ale to nic nemění na skutečnosti, že prodejem pivovaru ve Starých Benátkách a dalších nemovitostí Rudolf Ferdinand Kinský nepřišel zcela o vliv na podnikání uskutečňované i jejich prostřednictvím a především o výnosy z něj.

V Rafinérii cukru Krásné Březno akc. spol. se v roce 1927 i v důsledku uvedené fúze sešly přinejmenším majetky dvou aristokratů, a to ze dvou různých větví rodu Kinských. V této společnosti měl totiž podíl, a to nemalý – 2 675 kusů akcií Oldřich (Ulrich) Ferdinand Kinský. Podle rozhodnutí valné hromady Rafinérie cukru Krásné Březno akc. spol., která se konala 5. prosinci 1927 v sídle „*Banky pro průmysl pro obchod a průmysl (dříve Länderbanka)*“ a jíž se účastnili osobně nebo prostřednictvím plnomocníků majitelé 44 800 kusů akcií, zasedal následně Oldřich (Ulrich) Ferdinand Kinský ve správní radě rafinérie mj. s Maxem Beniesem, Aloisem Hechtem Viktorem Schickem. Max Benies byl manželem spolumajitelky nakladatelství Jindřich Mercy a syn, které vydávalo mj. liberálně zaměřený deník Prager Tagblatt, Alois Hecht a Viktor Schick byli řediteli Banky pro průmysl pro obchod a průmysl. Prostřednictvím této banky se majetky obou Kinských, které se spojily v Rafinérii Krásné Březno, dostaly pod dohled jiných bývalých aristokratů, protože v době uvedené fúze v její správní radě zasedali Jeroným Colloredo-Mannsfeld a Leopold Lobkowitz²⁷

U pivovarsko-sladařské a cukrovarnické akciové společnosti je možno předpokládat, že jejich akcionáři se stali zmínění aristokraté pravděpodobně v závislosti na svých předchozích podnikatelských činnostech v těchto oborech a možná v návaznosti na zahájenou pozemkovou reformu, přičemž vyloučit je z účasti v nich by bylo po právní stránce obtížné, v případě jiných průmyslových oborů není tato souvislost až tak přímá. Přesto se aristokraté prokazatelně jejich akcionáři stali.

Vedení Královodvorské cementárny, akc. spol. v roce 1923 zřejmě přímo

25 NA, SPÚ-VS, vlastnický soubor L 288, sign. IC1 (kart. 2370), Zpráva o založení akciové společnosti Rosicko-pardubická rafinerie Jindřich Benies.

26 Dufek, P. – Maršálek, Z. – Novotný, Michal: Podnikání v širokém záběru v Čechách, s. 257.

27 Státní oblastní archiv Praze, Krajský soud obchodní Praha, spis sp. zn.: BX 385-II. Svazek spis Rafinerie cukru Krásné Březno, Ověření listinné o průběhu valné hromady Rafinérie cukru Krásné Březno akc. spol., konané 5. března 1927; NA, Ministerstvo průmyslu obchodu a živností, kart. 666, spis čj. 4135/1928 – Výroční zpráva Banky pro obchod a průmysl, dříve „Länderbanka“ v Praze za obchodní rok 1927. Dufek, P. – Maršálek, Z. – Novotný, M.: Podnikání v širokém záběru v Čechách, s. 258–261.

požádalo Dr. Emila Fürstenberga, aby se stal jejím spolupodílníkem a zasedal v její správní radě. Vedla je k tomu zřejmě snaha zajistit levnou a bezproblémovou dopravu jejích produktů z výrobních provozů na berounské nádraží, což bylo možno zajistit jen vedením železniční vlečky zčásti přes pozemky velkostatku Emila Fürstenberga Králův Dvůr, k němuž stála společnost „*v několikterém poměru pachtovním*“ a který měl pro ni „*značný význam*“.²⁸ Z pohledu vedení této společnosti asi nesneslo zapojení Emila Fürstenberga do společnosti žádný odklad, protože někdy v průběhu roku 1923 byl Emil Fürstenberg nejprve kooptován do správní rady a teprve v listopadu 1923 ho mimořádná valná hromada „*zvolila jednomyslně [...] za člena správní rady*“. Asi teprve tehdy bylo při současně provedeném zvýšení kapitálu společnosti z 14 mil Kč na 20 mil Kč²⁹ upraveno odpovídajícím poměrným způsobem vlastnictví jejích akcií. Členem správní rady Královodvorské cementárny, akc. spol. byl Dr. Emil Fürstenberg po zbývajících částech 20. let a celá 30. léta 20. století, a byl tak svědkem, a možná i spoluúčastníkem, jejího ovládnutí nacisty kontrolovaným kapitálem v roce 1939 a současně vytlačení osob, které nacistická okupační moc nepovažovala za přijatelné, z jejího vedení. Jedním z pánů, který s ním v této době působil v dozorčí radě, byl pražský advokát JUDr. Antonín Schauer, jenž zastupoval při vyjednávání se Stáním pozemkovým úřadem ve 20. letech 20. století firmu F. Ringhoffer, v. o. s. a na přelomu let 1937 a 1938 Souverénní řád Maltézských rytířů při vyjednávání o prodeji velkostatku Dohvé na tehdejší Podkarpatské Rusi státu.³⁰ Ve správní radě Královodvorské cementárny, akc. spol., zasedal Emil Fürstenberg nejprve pod předsednictvím generálního ředitele Živnostenské banky Jindřicha Bělohříbka a posléze – až do let 1938/1939 – pod předsednictvím Dr. Otto Feilchenfelda, který byl jedním z představitelů České eskomptní banky a úvěrního ústavu.³¹

28 NA, fond Ministerstvo financí I (MF I), kart. 1510, č. j. 108.427/1940, v tom priorovaný spis Ministerstva financí č. j. 136.877/1923 s Osvědčením listinným – Protokolem mimořádné valné hromady Královodvorské cementárny, akciové společnosti konané 14. listopadu 1923. Vozenílek, Jan: Předběžné výsledky, s. 407.

29 NA, MF I, kart. 1510, č. j. 108.427/1940, v tom priorovaný spis Ministerstva financí č. j. 136.877/1923 s Osvědčením listinným – Protokolem mimořádné valné hromady Královodvorské cementárny, akciové společnosti konané 14. listopadu 1923

30 NA, SPÚ-VS, vlastnický soubor L 751, sign. I B, (kart. 5817), žádost firmy. F. Ringhoffer na Smíchově zastoupené JUDr. Antonínem Schauerem, č. j. 45179 [1922] a NA, fond Ústřední ředitelství státních lesů a statků, inv. č. 941, sign. Ž 1610, kart. 668, složka Dohvé 1936-39, kupní smlouva z 3. ledna 1938.

31 NA, MF I, kart. 1510, č. j. 108 427, výroční zprávy Královodvorské cementárny, akciové společnosti z let 1924 až 1939. Dr. Otto Feilchenfeld zahynul v roce 1944 v Osvětimi, Tereziňská pamětní kniha, díl I, Praha 1995, s. 494, k němu viz též NA, fond Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna, období 1941–1950, sign. F 269/1.

Závěr

V Československu v letech 1918 až 1939 se bývalí aristokraté pravděpodobně podíleli nemalou měrou majetkově na akciových společnostech, které v něm působily. V závislosti na svých schopnostech a výši majetkových spoluúčástí se zapojovali také do vedení těchto společností. Jen rozbořením velkého množství archivních pramenů úředního a firemního původu, dobových publikací (prvořadě jsou v této souvislosti výroční zprávy akciových společností a ročenky nakladatelství Compass, příp. obdobné tištěné přehledy) bude s to přesněji ukázat míru jejich majetkového zapojení do akciových společností a význam a dopady jejich působení v řídicích strukturách těchto společností. Zda jejich majetkové účasti a podílení se na vedení akciových společností bylo výsledkem chladných ekonomických kalkulů, obav z dopadů pozemkové reformy na velikost jejich majetků, utilitárního ukazování přichylnosti k republikánskému režimu nebo výsledkem skutečné loyality vůči Československu by snad bylo možno zodpovědět prostřednictvím analýzy jejich privátních písemností. Pro poznání hospodářského a společenského vývoje meziválečného Československa by v každém případě zkoumání angažovanosti aristokratů v tehdejších akciových společnostech působících na jeho území bylo obohacující.

Das Engagement ehemaliger Adelliger in Aktiengesellschaften in der Zwischenkriegs-Tschechoslowakei: Der Entwurf einer möglichen Erforschung und ihrer Ergebnisse

Die neu errichtete Tschechoslowakische Republik bildete sich von Beginn an als ein sehr demokratischer Staat, wobei man bei ihrer Ausbildung auch Bestrebungen um ihre beträchtliche pro-tschechische nationale Orientierung verzeichnen kann. Die ČSR wollte oder musste gleichfalls von Anfang an mit der Tatsache fertig werden, dass sich eine nicht geringe Wirtschaftskraft in den Händen der ehemaligen österreichisch-ungarische Aristokratie befand, also einer Bevölkerungsschicht, die der ziemlich national eingefärbten demokratisch-republikanischen Ordnung ablehnend oder sogar feindlich gegenüber stehen konnte. Die neue tschechoslowakische Staatsdoktrin kam u.A. bei der Durchsetzung und Durchführung der Bodenreform zum Ausdruck, in der man eine antiaristokratische Ausrichtung beobachten und nachweisen kann, die wohl gleichfalls auch imstande war, die antirepublikanische Gesinnung in den Reihen der Aristokratie zu verstärken. Die Studie zeigt an einigen Fällen, dass sich die Angehörigen der Aristokratie dennoch aktiv am Geschehen in den Aktiengesellschaften der Zwischenkriegs-Tschechoslowakei beteiligten, in denen gemeinsam mit ihnen auch Personen wirkten, von denen man annehmen kann, dass sie sehr wahrscheinlich republikanischer und gleichfalls pro-tschechoslowakischer Gesinnung waren. Daher lässt sich offenbar die Äußerung in der politisch-propagandistischen Sphäre nicht direkt mit dem Verhalten im realen Wirtschaftsleben vergleichen. Wie auch immer die Motivation für die Beteiligung der ehemaligen Aristokraten in den Aktiengesellschaften anfangs rein ökonomisch gewesen sein mag, konnte sie durch ihr langzeitiges Wirken gewiß zur Annäherung der Adelligen an die republikanische Ordnung beitragen. Die Gründe, Umstände und Folgen der Beteiligung der ehemaligen Aristokraten in den Aktiengesellschaften der Zwischenkriegs-Tschechoslowakei sind daher eine weitere Erforschung wert.

Involvement of former noblemen in shareholding companies in the interwar Czechoslovakia: An outline of a research possibilities and outcomes

A newly established Czechoslovak Republic developed as a democratic state with a pro-Czech national orientation. Since the beginning, the Republic had to deal with the fact that its economic power was in the hands of the former Austrian-Hungarian aristocracy, i. e. a social class that could assume a negative or a hostile attitude toward a Czech national, democratic republican regime. The new Czechoslovak state doctrine manifested itself also in the implementation of the land reform that was evidently anti-aristocratically oriented, enforcing the anti-republican thinking in the formerly noble circles. Several examples in the study, however, show that members of aristocracy actively participated in the shareholding companies in the interwar Czechoslovakia together with people that can be supposed to be of

a republican and pro-Czechoslovak orientation. The expressive ways in the political and propagandist sphere cannot, therefore, be identified with behaviour in the real economic life. Although the motivation of participation of former aristocrats in the shareholding companies may have been purely economic in the beginning, during the long time involvement it could have contributed to their assimilation with the republican regime. The reasons, circumstances and consequences of participation of the former aristocrats in the shareholding companies of the interwar Czechoslovakia are worth of further research.